

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Полтава, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. – 2020. – 192 с.

39. Klein V., Silonova V., Hladush V. Actual problem of inclusion, integration of social and health disadvantaged pupils in the Slovak Republic // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Вип. 13. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2019. – С. 48-60.

40. [Ústava Slovenskej republiky.](#) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460> .

41. Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím naroky 2014-2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rokovania.gov.sk/> .

42. Jarosz M., (2008) Obszary wykluczania w Polsce, [w:] Wykluczeni. – 2008, Warszawa. – S. 111.

Галина ЄВСЄЄВА

*доктор наук з державного управління, професор,
проректор з навчально-виховної роботи,
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури*
<https://orcid.org/0000-0001-9207-6333>

Тетяна НОВИЦЬКА

*начальник навчально-наукового відділу
незалежного тестування знань студентів,
моніторингу якості освіти,
Дніпровський державний медичний університет*
<https://orcid.org/0000-0003-4816-412X>

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті аналізується історія щодо визначення поняття неформальної освіти. Визначено основні організаційні форми і методи неформальної освіти; окреслено програми неформальної освіти, поширені у країнах ЄС та США. Проаналізовано групи суб'єктів неформальної освіти відповідно до їх освітніх і соціальних запитів. Здійснено порівняльний аналіз основних рис формальної та*

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

неформальної освіти, зокрема взаємозв'язок формальної і неформальної освіти представлено як поєднання «жорсткої» (hard) та «м'якої» (soft) систем організації навчання. Розглянуто зміст і функції неформальної освіти як складової сучасного освітнього простору в контексті освіти дорослих. Акцентовано увагу на відсутності законодавчого забезпечення діяльності в середовищі неформальної освіти, що може спричиняти певні ризики, зокрема щодо її ролі та місця в системі факторів соціалізації. Описуючи практику країн у визнанні результатів неформальної освіти, авторами статті прослідковано розпочатий процес підтвердження результатів неформального навчання в Україні. У вітчизняній системі професійної освіти на сьогодні урядом створена нормативна база з оцінювання й визнання неформальної освіти в системі професійної освіти працівників (визначені чіткі критерії), яка проходить апробацію за трьома робітничими професіями. Щодо системи вищої освіти, авторами визначено нагальну потребу розроблення чітких механізмів перезарахування результатів навчання щодо неформальної освіти.

Ключові слова: *неформальна освіта, формальна освіта, суб'єкти освітньої діяльності, організаційні форми і методи неформальної освіти, визнання і перезарахування результатів навчання.*

Вступ. Інтеграція України в європейське освітнє середовище вимагає від закладів вищої освіти швидких змін у підходах до розвитку суб'єктів освітньої діяльності, сприяє реалізації їх права щодо вибору видів освіти та форм її здобуття, постійному пошуку інноваційних методів навчання, що задекларовано в Законі України «Про освіту». Не останнє місце в цьому процесі посідає визнання неформальної освіти, яка створює можливості для поєднання нових знань і практичного досвіду, самореалізації та мотивації особистості.

І це однозначний плюс у порівнянні з ситуацією навіть десять років тому, коли словосполучення «неформальна освіта» видавалося радше нонсенсом. Інша справа, що досить часто в Україні сприймають неформальну освіту некоректно, розуміючи під нею або випадковий набір ігор та вправ, націлених винятково на розвагу, або на надто обмежену сферу навичок ораторського мистецтва чи роботи в команді.

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Якщо інші форми освіти визначено досить чітко, то з приводу неформальної освіти відносний компроміс у світі дослідників та практиків був досягнутий не так давно.

Історія щодо визначення поняття неформальної освіти досить тривала. Більшість наукових розвідок про неформальну освіту присвячені освіті дорослих [1 – 3; 5 – 9; 13;14; 20]. У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні зазначається, що «в Україні посилено увагу до широкого обговорення мети, змісту, форм і методів неформальної освіти дорослих. Йдеться про «простір формальної і не-формальної освіти», осмислення тенденцій розвитку теорії і практики неформальної освіти дорослих, фінансування освіти впродовж життя, підвищення вимог до навчання» [11]. Більшість науковців схильні до того, що вперше про «неформальну освіту» заговорили освітяни 1968 року, коли це поняття було введено в книзі американського педагога й економіста Філіпа Кумбса під назвою «Світова освітня криза: системний підхід». В Європі перші поняття неформальної освіти в їх сьогоденньому розумінні з'явилися у Швеції. Проблеми із розумінням важливості та ефективності неформального навчання спричинили декларування у 1996 році теми «освіти впродовж усього життя» на рівні Організації безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Основні підходи міжнародних організацій до визначення поняття неформальної освіти можна представити у таблиці:

Таблиця 1

Джерело	Рік дослідження	Визначення поняття
Наукові роботи Ф.Кумбс	1973	Організована та має підтримку, поза межами формальної освіти
International Standard Classification of Education (ISCED)	1997	Організована в будь-якому віці, в системі формальної освіти або поза її межами, освітні програми для дорослих
Європейська асоціація освіти дорослих	1999	Спеціально організована діяльність зі сприяння процесу, в рамках якого люди можуть свідомо розвиватися як особистості, самостійно спиратися на власні можливості в

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

		соціальних відносинах і діяльності за допомогою підвищення рівня знань і розуміння; співвіднесення власних думок і почуттів з думками та почуттями інших
Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)	2007	Навчальна планова діяльність, яка не оцінюється і не надає кваліфікації
European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop)	2007	Навчання, засноване на запланованій діяльності, яка явно не позначена як навчання (з точки зору завдань, тривалості навчання або підтримки тих, хто навчається), але яка містить значимий навчальний елемент, що зазвичай не завершується сертифікацією

Джерело. Складено авторами на підставі [15, 23, 24]

В український науковий простір вищої освіти ця дефініція актуалізувалась через закон «Про вищу освіту» [16]. Про невизначеність формальної освіти зазначається в Аналітичному огляді Європейського фонду освіти: «У країні відсутня чітка система законодавчого регулювання неформальної освіти й навчання, єдиного їх понятійного апарату» [14, с.5]; «В Україні відсутня державна, у т.ч. законодавчо-нормативна, підтримка таких нових форм, як неформальна освіта й навчання, їх оцінювання за межами формальної освіти» [14, с.7].

Український лінгвістичний портал «Словники України» подає лексему «неформальний» як антонім до «формальний». Що ж до цієї лексики, словники пропонують кілька значень, серед яких до освітнього процесу ми б віднесли: «Стосується до форми, обумовлений формою; виконаний за встановленим порядком, офіційний; який ґрунтується на дотриманні форми; здійснений за виробленими правилами, так, як прийнято» [20, с. 620.]. Отже, виходячи з логіки, «неформальний» – це той, який не має чітко окресленої форми, який не завжди ґрунтується на дотриманні форми, не має чітко окреслених правил. Чи так це в освітньому процесі, щодо

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

дефініції «неформальна освіта»?

Стаття 8 Закону України «Про освіту» регламентує види освіти та визначає неформальну освіту як «освіту, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» [16]. На наш погляд, визначення не зовсім чітке та точне. Адже не зрозуміло, що означає «часткових освітніх кваліфікацій» і яких саме часткових.

Натомість Закон України «Про професійний розвиток працівників» подає більш конкретне визначення дефініції «неформальна освіта». Стаття 1 цього закону визначає неформальну освіту як «набуття працівниками професійних знань, умінь і навичок, не регламентоване місцем набуття, строком та формою навчання» [17].

«Неформальна освіта – сукупність програм і курсів, після завершення яких у особи не з'являється права займатися професійною діяльністю за профілем пройденого курсу або вступати в освітні установи вищого рівня», – так визначає неформальну освіту «Модельний закон України про просвітницьку діяльність», який прийнято ще у 2002 році і який є нині чинним [10]. Цей закон розглядає неформальну освіту як різновид просвітницької діяльності, що визначається як сукупність інформаційно-освітніх заходів з пропаганди і цілеспрямованого поширення наукових знань та інших соціально значущих відомостей, які формують загальну культуру людини, основи її світогляду і комплекс інтелектуальних здібностей до компетентної дії (до практичної діяльності «зі знанням справи» [10].

Значна увага визначенню поняття «неформальна освіта» впродовж останнього десятиліття приділялася як міжнародними організаціями, так і провідними науковцями. Передусім це зумовлено її функціями, цілями та спроможністю швидко формувати необхідний інтелектуальний капітал, що є ключовою ланкою розвитку інновацій та економіки.

Більшість науковців, котрі досліджують неформальну освіту, визначають її як будь-яку організовану систематизовану діяльність, що проводиться за межами формальної освітньої системи, для забезпечення заданих видів навчання в інтересах тих, хто навчається [1].

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

У Рекомендаціях ЄС неформальну освіту визначають як «навчання, що відбувається у рамках планованої діяльності (щодо цілей навчання, тривалості навчання), причому існує певна форма підтримки при навчанні (наприклад, відносини «студент-викладач») [18].

Неформальна освіта і навчання – будь-яка організована освітня діяльність поза рамками формальної системи освіти, що забезпечує певні види навчання [119].

У Глосарії основних термінів професійної освіти можна знайти таке визначення неформальної освіти: «додаткова освіта, що доцільно організована, проте не завершується наданням кваліфікації певного рівня (етапу, циклу) формальної освіти» [4].

Спираючись на досвід європейських та вітчизняних фахівців у сфері неформальної освіти, у широкому розумінні неформальну освіту можна трактувати як «будь-яку організовану поза формальною освітою освітню діяльність, яка доповнює формальну освіту, забезпечуючи освоєння тих умінь і навичок, які необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. При цьому така освітня діяльність має бути структурованою, мати освітню мету, певні часові рамки, інфраструктурну підтримку і повинна відбуватися усвідомлено. Отримані знання, як правило, не сертифікуються, хоча це є можливим» [3, 7].

Отже, аналіз наведених визначень дозволяє стверджувати, що неформальна освіта протиставляє формальний (масовий, уніфікований) та неформальний (індивідуалізований) змісти освіти та заснована на вихідних позиціях щодо:

- мотивації навчання як ключової характеристики освітнього процесу;
- орієнтованості на вирішення життєвих проблем і ситуацій;
- опори на досвід як центральний ресурс навчання;
- зміни ролі викладача з того, хто навчає, контролює й оцінює, на того, хто досліджує та комунікує;
- врахування індивідуальних відмінностей учасників навчання через забезпечення різних стилів і темпів викладання [25].

Також можна простежити суперечливість розуміння дослідниками змісту поняття, подекуди представленого взаємовиключними поглядами на рівень її організованості, структурованості, результативності. Важливим протиріччям є факт,

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

що сьогодні в Європі основна увага спрямовується саме на валідацію й визнання результатів неформального навчання, в той час як у вітчизняній педагогічній літературі саме відсутність сертифікатів вважається ключовою ознакою неформального навчання. Крім того, при визначенні неформальної освіти занижується роль освітніх закладів і установ, чії послуги з неформального навчання можуть бути (що емпірично підтверджено зарубіжним досвідом) системними й результативними.

Неформальна освіта – форма і процес особистісного, соціального та професійного становлення суб'єкта навчання, засновані на принципах добровільності, демократичності, опори на інтереси та потреби особистості.

На сьогодні стрімкий розвиток неформальної освіти як практики освітньої діяльності, в першу чергу, зумовлений:

- атрибутивністю (обов'язковістю, невід'ємністю) освіти для людини в сучасному інформаційному суспільстві;
- зростанням ролі освіти й освіченості в українському суспільстві;
- нерівністю доступу до освітніх ресурсів соціально виключених категорій населення;
- усвідомленим прагненням людей до особистісного зростання, саморозвитку, самореалізації;
- розвитком досвіду неформальної освіти в суспільстві [25].

Організаційні форми неформальної освіти можуть бути різноманітними і спрямовані на особистісні потреби здобувачів неформальної освіти.

До основних можна віднести: екскурсійні тури, освітній туризм, стажування, спеціалізовані конференції, семінари, презентації, тренінги, курси, студії, майстер-класи, творчі майстерні, круглі столи, відеолекторії, об'єднання у фахові мережі/професійні асоціації, створення та послуговування мережевими бібліотеками, Інтернет-сервісами та цифровими ресурсами загальнокультурного характеру, організація спільної діяльності, секції, гуртки, клуби, волонтерська діяльність, культурні ініціативи, театри, колективи художньої самодіяльності, вуличні університети, діалогові групи, публічні дискурси, участь у громадських рухах та організаціях, недільні школи, дистанційне навчання, онлайн-навчання, курси для отримання нової професії, виїзні заняття, «компенсаційні програми», спрямовані на

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

соціально-особистісний розвиток людини.

Визначені форми неформальної освіти насичуються діалогічними методами: дискусії (вільні, панельні, регламентовані, структуровані тощо) та дебати, кейс-навчання, моделювання проблемних ситуацій, портфоліо, читання, ігри (ділові, рольові, навчальні, організаційно-діяльнісні, виробничі, дослідницькі, проблемно-ділові, проектувальні), консультації, симуляції професійних/соціокультурних процесів і явищ, інноваційні освітні технології (open-space/відкритий простір, майстерня майбутнього, world-cafe/світове кафе, peer-education/рівний навчає рівного тощо).

Серед поширених у країнах ЄС та США гнучких навчальних програм неформальної освіти, які тільки з'являються в Україні, можна виділити: навчання винятково за межами формальної освіти з подальшим визнанням (оцінюванням), як правило, професійних кваліфікацій, у незалежних центрах з їх визнання; масова онлайн-освіта із проектами підтримки її учасників; програми неформальної освіти (відкриті публічні лекції, семінари, конференції, практикуми, тренінги, круглі столи, майстер-класи й т. п.), учасники яких можуть отримати сертифікат або інший документ недержавного зразка про одержання нових і/або додаткових компетенцій; тьюторство й консалтинг, коли навчальні плани готуються під замовлення («під ключ») користувача (як колективного, так й індивідуального).

Форми неформальної освіти можуть бути різними, проте усі побудовані за принципами «навчання з урахуванням поточних потреб», «тісного зв'язку з життям», «гнучких програм, вибору змісту, форм, методів, терміну навчання», що суттєво відрізняє її від формальної освіти. Результати неформальної освіти можуть доповнювати та розширювати формальну освіту або бути окремою складовою загального освітнього рівня індивіда [15].

Вони базуються на спільній діяльності учасників – взаємодії, обміні інформацією, спільному вирішенні проблем, моделюванні ситуацій, оцінці дій співучасників та власній рефлексії, зануренні в реальну атмосферу ділового співробітництва.

Застосування різноманітних форм і методів неформальної освіти дозволяє організаторам ефективно розв'язувати такі завдання, як:

- поглиблення розуміння причинно-наслідкових зв'язків соціальної проблеми, що слугує тематикою театральної вистави, її

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

цілісне, структуроване та професійне бачення;

- вироблення фахових рішень та професійних установок, а також технологізованих алгоритмів соціально-педагогічного впливу на окреслене проблемне поле;

- розвиток емпатії, творчості, комунікативних і організаційних умінь учасників та глядачів інтерактивних театрів;

- формування емоційно забарвлених ставлень до людей у кризових ситуаціях;

- зростання особистісної та професійної впевненості, вмотивованості до активної громадської та соціальної позиції, готовності до соціально-педагогічної діяльності [25].

Ефективність їх впливу визначається опорою на внутрішні потреби особистості у самоактуалізації, саморозвитку, самореалізації. Неформальна освіта володіє потенціалом до інтеграції особистісного та професійного розвитку.

Наявна інституалізована система формальної освіти в Україні спрямована, передусім, на забезпечення соціальних потреб суспільно адаптованих верств населення, готових до поступового порівневого оволодіння особистісними, освітніми, соціальними, професійними компетентностями (підтвердженими атестатами й дипломами) як засадами для подальшого фахового, кар'єрного та соціального життєвлаштування.

Натомість суб'єкти неформальної освіти можна виокремити у дві великі групи: 1) представники соціальних і професійних груп ризику щодо десоціалізації й соціальної дезадаптації внаслідок виключення можливості їх доступу до системи формальної освіти через низку суб'єктивних і об'єктивних причин (вартісність освіти, територіальна відстороненість, фізичні, фізіологічні та ментальні особливості особистості тощо);

2) особи з розвиненими індивідуальними пізнавальними потребами, зумовленими власними уявленнями й установками щодо особистісної самореалізації, які прагнуть здобути додаткову лінгвістичну, психологічну, педагогічну, комунікативну, економічну тощо підготовку, орієнтуючись на конкретні практичні уміння, а не на підтвердженість офіційними стандартами й сертифікатами. Представлені освітні й соціальні запити сприяють активному розвитку психолого-педагогічних уявлень і досліджень у сфері неформальної

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

освіти та сучасних форм і систем освіти зокрема.

У дослідженнях І. Яковлевої, Н. Павлик відмічається той факт, що найбільш успішний досвід неформальної освіти часто піддається процесам формалізації як інтеграції в державну систему освіти, що також ускладнює розмежування категорій. Рушійною силою системного розвитку неформальної освіти є ситуація постійної конкуренції між минулими і сучасними змістом та формами навчання. Аргументами такої боротьби між формальною та неформальною системами в Україні для неформальної освіти є мобільність, гнучкість та можливість швидко реагувати на актуальні потреби людей та громад; для формальної – можливість гарантувати результати та сертифікацію [25].

На підставі порівняльного аналізу можна визначити основні специфічні риси неформальної освіти, які подані в таблиці 2:

Таблиця 2

Основні риси	Формальна освіта	Неформальна освіта
Умови вступу	На конкурсній основі відповідно до законодавства	Добровільно-договірна система зарахування
Місце навчання	У закладах вищої освіти, установах	Може відбуватися поза національною системою освіти
Термін навчання	Довгострокова	Переважно короткострокова
Зміст	Визначається нормативними документами, освітніми програмами	Визначається індивідуально, спрямований на набуття професійних знань
Гнучкість	Регламентована, навчання здійснюється у визначеному місці та часі	За домовленістю, протікає у зручному режимі для тих, хто навчається
Форми навчання	Визначаються закладом вищої освіти, установою відповідно до законодавства	Курси, гуртки, тренінги, репетитор, майстерні, тренінги-воркшопи, семінари, проектна робота
Оцінювання результатів	Зовнішнє оцінювання результатів навчання	Як правило, спирається на самооцінку
Документи	З обов'язковим отриманням документів державного зразка	Без або з отриманням документів (як правило, сертифікати участі)

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Система управління	Централізована з елементами автономності	Децентралізована
Контроль за діяльністю	Здійснюється державою	Керується потребами ринку праці

Джерело. Складено авторами на підставі [16], [3], [15]

Хоча неформальна освіта не є суворо обмеженою регуляторними актами та стандартами, однак вона має «певні рамки» освітньої діяльності.

Основною ідеєю організації неформальної освіти є забезпечення балансу/ефективного співвіднесення між формальною та неформальною освітою задля підвищення ефективності процесу професійної підготовки. Формальна освіта являє собою жорстку/тверду основу (HARD-system), що забезпечує сталість та стандартизованість одержаних освітніх результатів. Натомість неформальна освіта розглядається як гнучке/живе новоутворення (SOFT-system), що наповнює формальне навчання актуальними інноваціями, додатковими ресурсами для розвитку окремих компетенцій.

Таблиця 3
Взаємозв'язок формальної і неформальної освіти

Формальна освіта – процес професійної підготовки HARD-system	Неформальна освіта – процес додаткового відкритого добровільного навчання SOFT-system
Довготерміновий план і цілі	Стратегія та цінності
Головна мета	Місія
Стимулювання	Мотивація
Керівництво	Лідерство
Колектив	Команда
Символіка та заходи	Організаційна культура
Професіоналізм	Компетентність

Джерело. Складено авторами на підставі [25]

Різниця представленої у таблиці 3 «жорсткої» та «м'якої» систем організації навчання визначає ключову відмінність формальної і неформальної освітніх систем. А саме, відображає ресурсно-орієнтований підхід, згідно з яким вихідними точками організації навчання є:

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

- 1) урахування знань і досвіду учасників навчання;
- 2) спрямованість на перспективність і можливості змісту освіти;
- 3) реалізація розвитку;
- 4) визначення навчальних матеріалів у процесі навчання.

Натомість протилежний до нього підхід – дефіцито-орієнтований – (орієнтація на нестачу) має протилежні вихідні позиції:

- 1) заснований на знаннях і досвіді вчителя або експерта;
- 2) спрямованість на складності та труднощі змісту навчання;
- 3) реалізація навчальних планів;
- 4) попереднє визначення навчальних матеріалів.

Різниця початкових положень означених підходів відображає протилежність базових принципів неформальної і формальної систем освіти [25].

Принципово неформальна освіта базується на трьох основних принципах:

1. «Вчитися в дії» – цей принцип означає отримання різних вмінь та навичок під час практичної діяльності.

Цей принцип реалізується, в першу чергу, через велику кількість практичних вправ та обов'язкове опрацювання теоретичного матеріалу на практичному ґрунті (наприклад, через роботу в малих групах чи в рольових іграх). Усі практичні вправи мають бути відповідно закритими – залежно від контексту, чи то аналітичним виходом на більш узагальнювальний рівень, чи то дебрифінгом та опрацюванням емоційного стану учасників.

2. «Вчитися взаємодіяти» – цей принцип передбачає отримання практичних знань про відмінності, які існують між людьми, навчання роботі в команді та спонукання до співпраці з оточуючими.

Цей принцип реалізується, в першу чергу, через особливу увагу якісній розробці і чіткому виконанню правил роботи в групі. Індивідуальне навчання є, на переконання багатьох психологів, неприродною формою навчання, яка часто є менш дієвою та результативною за групові формати. Люди найбільш ефективно навчаються у групах та один від одного.

3. «Навчатися вчитися» – цей принцип передбачає отримання навичок пошуку інформації та її обробки, аналізу власного досвіду і виявлення індивідуальних освітніх цілей, а також здатність застосовувати все назване вище в різних життєвих ситуаціях.

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

У неформальній освіті учасники отримують як мотивацію, так й інструменти для самостійного навчання. Одним із центральних методів неформальної освіти є багатопланове дослідження (або пізнання) навколишнього світу на декількох рівнях [18].

Зміст і функції неформальної освіти дослідники визначають по-різному. Розглядаючи неформальну освіту як елемент сучасного освітнього простору України, С. Овчаренко визначає потенціал неформальної освіти, спроектований нами у її функції:

- розвиваюча – розвиток вміння самостійно вчитися, сприяння саморозвитку молоді;
- профадаптаційна – підвищення професійної кваліфікації учасників; формування конкурентоспроможності, адаптація до сучасних вимог ринку працевлаштування;
- навчальна – поглиблення та розширення знань, оволодіння новими знаннями та предметними компетенціями, доповнення освітніх пропозицій;
- громадянська – сприяння розвитку демократії та формуванню громадянського суспільства, зростання громадянської активності;
- дозвіллева – організація змістовного вільного часу учасників;
- психологічна – створення умов для зростання мотивації молоді, розвитку їх особистості [33].

Дослідження С. Архіпової щодо призначення освіти дорослих у контексті

загальноцивілізаційних процесів дозволяє виділити такі функції нової освітньої моделі, як:

- культурна – інтерпретація та передача загальнолюдського досвіду, інтенсифікація культурного життя;
- соціальна – реалізація соціальних очікувань молоді;
- валеологічна – створення сприятливих комфортних умов навчання; аксіологічна – спрямована на пропаганду глобальних, загальнолюдських цінностей;
- особистісна – формування відповідальності, розвиток світогляду;
- інтегративна – сприяння інтеграції у політичне, економічне, соціальне, культурне життя громад і спільнот;
- статусна – підвищення психологічного і міжособистісного статусу учасників засобами включення у референтне коло спілкування;

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

- реабілітаційна – продовження творчої і фізичної активності, зміцнення здоров'я;
- компенсаторна – ліквідація прогалин базової освіти;
- адаптивна – мобільна та зручна система підготовки до трансформованих умов суспільного життя;
- розвиваюча – задоволення потреб творчого зростання особистості; корекційна – подолання різних видів функціональної неграмотності (екологічної, культурної, технічної, економічної, лінгвістичної, комп'ютерної та ін.);
- професійна – підготовка до професійної діяльності, перепідготовка, підвищення кваліфікації, перекваліфікація;
- пізнавальна – стимулювання і розвиток пізнавальних інтересів і пізнавальної активності учасників;
- соціально-педагогічна – засіб соціалізації молоді [34].

Л. Тимчук при вивченні соціального потенціалу освіти дорослих базовою виділяє соціально-адаптаційну функцію неформальної освіти: реакція на соціальні проблеми та негаразди шляхом прискорення соціальної адаптації різних категорій населення [35].

І. Пекар, протиставляючи функції неформальної освіти формальній системі освіти, як базову функцію виділяє компетентнісну, яка реалізується шляхом формування компетентностей учасників неформальної освіти у сферах, що становлять для них інтерес і не являють собою зміст формальної системи (як-от: компетентність у сфері подолання стресів, конструктивного вирішення конфліктів тощо). [36].

Серед функцій неформальної освіти також виділяють: розвиваючу (задоволення освітніх і духовних потреб особистості); компенсуючу (заповнення прогалин в отриманих знаннях); адаптивну (оперативна підготовка й перепідготовка в умовах мінливої виробничої й соціальної ситуації).

Отже, є дві площини формування функцій неформальної освіти молоді:

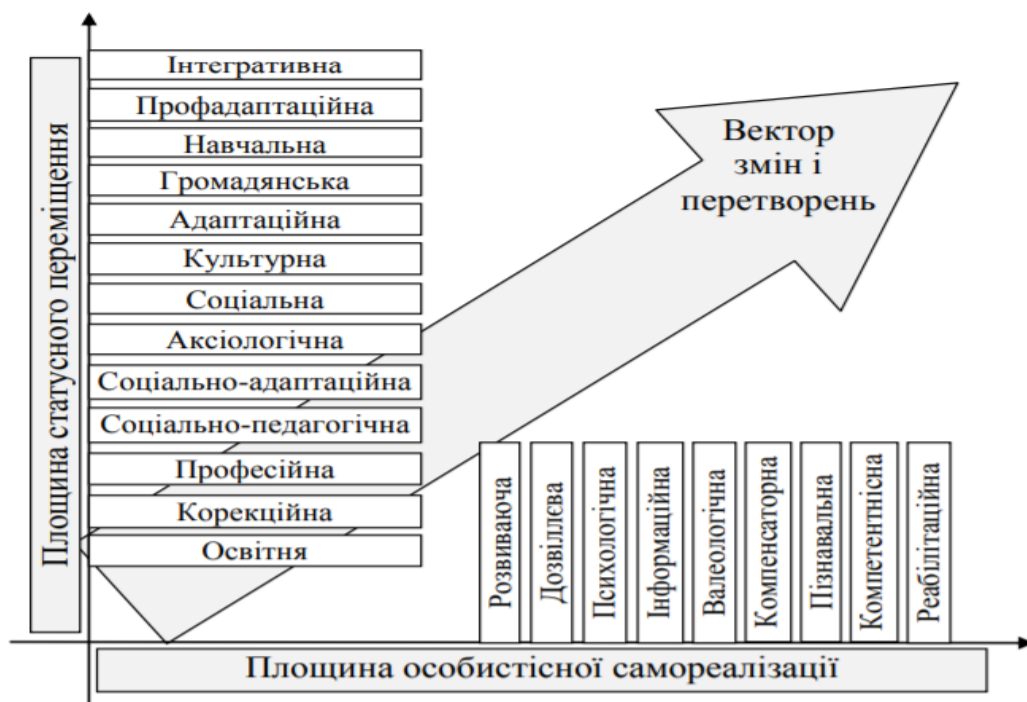
- соціальна (зміна соціального статусу шляхом набуття додаткових компетенцій);
- особистісна (самореалізація молоді шляхом задоволення актуальних потреб, інтересів та створення простору для активності).

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Визначені базові функції можуть бути подрібнені залежно від цілей організації неформальної освіти студентів, наукової сфери досліджень, інтересів учасників освітнього простору тощо (див. рисунок 1 [25]).

Незважаючи на позитивні тенденції затребуваності суспільством гнучких освітніх програм, що дають можливість конкурувати на ринку праці, науковці виділили недоліки (або можливі ризики) системи неформальної освіти щодо її ролі та місця в системі факторів соціалізації. До негативних характеристик відносять:

- можливість поширення асоціальних ідей, організацій і впливів серед учасників освітнього процесу;
- неконтрольованість інформаційних впливів, що відбуваються в середовищі неформальної освіти;
- відсутність системного характеру та узгодженості із загальними освітніми планами, змістом навчання і його цілями;
- невизнання сертифікатів неформальної освіти на рівні держави та її окремих органів і організацій;
- неможливість контролю рівня кваліфікації організаторів та виконавців системи неформальної підготовки.

*Рисунок 1. Функції неформальної освіти студентської молоді
Джерело. Складено [25]*

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Виділені негативні характеристики є вагомими важелями впливу на роль неформальної освіти, оскільки можуть знижувати її вартість в уявленнях населення.

Основною причиною виникнення та поширення таких факторів ризику в середовищі неформальної освіти є відсутність законодавчого забезпечення її діяльності в нормативно-правовому полі України [25, 29].

Саме цього потребує українська формальна вища освіта в умовах глобальних викликів часу. А відтак неформальна освіта має реальні перспективи впровадження в межах формальної освіти.

Аналіз змісту визначень неформальної освіти дозволяє говорити про відсутність сертифікації як нормативно й професійно визнаного документу про участь у неформальному навчанні. Така ситуація призводить до того, що неформальне навчання стає особистою справою конкретної людини, відображаючи рівень її потреб у саморозвитку.

Теоретики та практики неформальної освіти визначають її цілі через соціальні й особистісні перетворення, відповідний цілеутворенню зміст навчально-розвивальної діяльності, інноваційні форми та методи, орієнтовані на інтереси та пізнавальну активність учасників. Водночас дискусійним залишається питання оцінювання результатів неформальної освіти, що зумовлюється панівним тлумаченням поняття неформального навчання як несертифікованого, без нормативно-правових наслідків у сферах фахової освіти, працевлаштування та побудови кар'єри. Таким чином, актуальність дослідження оцінювання продуктивності неформальної освіти визначається суперечністю між задекларованим визнанням її ефективності та відсутністю державних механізмів і досвіду врахування результатів неформального навчання [25].

Частини 3 та 5 статті 8 Закону України «Про освіту» чітко регламентують можливість присвоєння професійних та/або присудження часткових освітніх кваліфікацій особі, яка здобула неформальну освіту. Однак на сьогодні залишається невизначеною норма законодавства щодо порядку зарахування в системі формальної освіти результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти.

Якщо ж порівняти підходи визнання неформальної освіти в професійній освіті, які чинні нині, то тут маємо цілу низку документів,

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

котрі регламентують таке визнання. Закон України «Про професійний розвиток працівників», зокрема «Стаття 14. Організація підтвердження результатів неформального професійного навчання працівників», регулює «підтвердження кваліфікації працівників», а саме: «Частина 4. Порядок підтвердження результатів неформального професійного навчання працівників визначається Кабінетом Міністрів України». У Законі України «Про зайнятість населення» (частина 6 статті 34 «Професійне навчання») визначено, що Порядок підтвердження результатів професійного навчання осіб за робітничими професіями визначається Кабінетом Міністрів України. Постановою Кабінету Міністрів України за № 340 від 15.05.2013 затверджено Порядок підтвердження результатів неформальної освіти професійного навчання осіб за робітничими професіями. Він передбачає розробку вимог до суб'єктів підтвердження кваліфікацій Міністерством соціальної політики й Міністерством освіти і науки України, формування Переліку робочих професій, який затверджується Міністерством соціальної політики України з урахуванням пропозицій Спільного представницького органу сторони роботодавців, закріплює організацію цієї роботи за Держслужбою зайнятості, визначає перелік необхідних документів, що подаються здобувачами. Відповідно до цієї постанови Міністерством соціальної політики України розроблені й уведені в дію документи, які визначають критерії підтвердження результатів неформальної освіти [17].

Отже, аналізуючи досвід професійної неформальної освіти, можемо констатувати, що для того щоб неформальна освіта була визнана системою формальної освіти, необхідна ціла низка документів, які формалізують критерії означеної освіти.

Незважаючи на неоднозначність та проблеми у визнанні неформальної освіти, на нашу думку, формальна вища освіта починає втрачати монополію на знання, адже вона вже не здатна давати стовідсоткову гарантію інтеграції на ринку праці.

З огляду на відсутність механізмів та критеріїв визнання неформальної освіти в системі вищої освіти, на наш погляд, варто звернути увагу на ті методи та прийоми, які характерні неформальній освіті.

Розділ 1
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Неформальна освіта, на відміну від формальної, може забезпечити гнучкий підхід до освітнього процесу, орієнтуючись на конкретні освітні запити різних соціальних та професійних груп населення, впроваджуючи інновації та експериментуючи, поглиблювати навички, які допомагають у пристосуванні до постійних трансформацій суспільства.

Специфічними характеристиками неформальної освіти є: децентралізація освітніх впливів, автономність центрів неформальної освіти, свідомість організації освітніх впливів, особиста відповідальність учасників неформальної освіти, свобода самовираження й добровільність участі, практичність змісту, активність і рівність усіх учасників.

Таблиця 4
Система «Особистість-суспільство»

Суспільство	Конституція: загальні засади суспільного ладу; визначає концептуальні соціальні цінності суспільства						
Соціальні інституції	Політична	Економічна	Педагогічна	Культурницька		Родинна	
Самореалізація особистості	Громадсько-політична діяльність	Кар'єра, збільшення доходів	Підвищення рівня освіти, кваліфікації, майстерності	Творчість у науці, техніці, мистецтві	Підтримка нормального психологічного комфорту	Забезпечення нормальних фізіологічних умов життя	Шлюб, виховання дітей
Багатоцільова полімотиваційна програма життєдіяльності особистості для задоволення власних матеріальних і духовних потреб	Соціогенні				Психогенні	Біогенні	Соціогенні, психогенні, біогенні
					Орієнтаційні		
					Адаптивно-перетворювальні (самозбереження)		Збереження роду (виду)
	Потреби соціального наслідування (друга сигнальна система мозку)				Потреби спадкоємні (перша сигнальна система мозку)		
Особистість	Ціннісні соціальні установки особистості						

Джерело. Складено авторами на підставі [25]

Неформальна освіта забезпечує подолання дискомфорту й дисбалансу визначеної суперечності між психологічними та соціальними потребами населення. Це відбувається завдяки особливій атмосфері комунікацій у системі неформальної освіти, що не передбачає жорстких рамок та ролей щодо суб'єктів навчання й виховання; дозволяє розкриватися індивідуальності у взаємодії та через взаємодію з іншими рівноправними учасниками комунікативного простору. Тобто, неформальна освіта володіє

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

потенціалом забезпечення базових потреб особистості у самопізнанні, саморозкритті, саморозвитку без виключення з системи соціальних взаємодій з іншими [30].

Таким чином, саме студентська молодь є сензитивною щодо цілей та засобів неформальної освіти в контексті пошуку та визначення стратегічних життєвих цілей, а також тактичних схем їх досягнення; потреби гармонійного включення в діяльність різних соціальних інституцій, підвищення соціального статусу шляхом реалізації індивідуальних, особистісних програм життєдіяльності. Це підтверджується висновками при дослідженні функцій неформальної освіти щодо особистісної та соціальної реалізації учасників неформального навчання.

Наразі заклади вищої освіти не мають ресурсів для системного забезпечення індивідуальних інтересів молоді. Це також підкреслює роль неформальної освіти як такої, що здатна допомогти вищій школі індивідуалізувати процеси навчання та виховання з урахуванням потреб молоді у творчій, професійній, особистісній самореалізації.

Неформальна освіта – процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку молоді, організований поза межами змісту, форм і методів освітніх установ і державних інституцій. Участь молоді в системі неформальної освіти характеризується комплексом передумов, принципів і закономірностей, внутрішніх перетворень особистості:

- прийняття відповідальності за власні цілі, дії та їх майбутні результати;
- емоційне переживання щодо визначених цілей, дій та їх результатів;
- безпосередня реалізація дій у процесі неформальної освіти;
- усвідомлена оцінка отриманих результатів власної активності [36].

У ході професійної підготовки процес інтеріоризації передбачає перехід теоретичних знань у відповідні уміння (сенсорні, інтелектуальні, рухові, тощо); це породжує суперечність із традиційним підходом до організації вищої освіти, який не дає можливості перевести навчальну інформацію у відповідні компоненти предметної діяльності, що, у свою чергу, зумовлює формальність отриманих фахових знань [25].

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

І. Дичківською було проаналізовано відмінності між стабільними й інноваційними процесами в освіті. Неформальна освіта за переважною частиною виділених дослідницею характеристик є інноваційним педагогічним процесом, який відзначається спрямованістю на задоволення нових суспільних потреб, необхідністю вироблення й апробації шляхів досягнення освітніх цілей, перервністю, довгостроковістю й низькою керованістю, гнучкістю.

*Рисунок 2. Діалектика взаємоперетворень інновацій і традицій
Джерело. Складено авторами на підставі [25, 31]*

Орієнтуючись на ціннісну солідарність суспільства, процес навчання реалізується через досягнення цілей чотирьох типів: інтелектуальних (формування когнітивних умінь), політичних і соціальних (підтримання теперішнього політичного та соціального порядку), економічних (професіоналізація та розподіл праці). Тоді роль освіти полягає в індивідуальних досягненнях особистості у процесі навчання, а не в соціальному статусі або привілеях. Визначена ідея знайшла відображення в емпіричних дослідженнях (Дж. Коулман, П. Блау, О. Данкен, Є. Хопер), спрямованих на виявлення кореляцій між результатами навчання та соціальним походженням студента, на основі яких встановлено різницю між поняттями «освітній шлях» і «обсяг освіти», які характеризують рівень участі, відповідно, у неформальній та формальній освітніх формах [25].

У роботі Н. Терьохіної описано дві форми визнання результатів

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

навчання – сертифікацію та валідацію. Сертифікація відображає результати офіційного визнання набуття освіти через одержання диплому, свідоцтва і переважно здійснюється державними або ліцензованими державою інституціями. Валідація передбачає визнання компетентності незалежно від місця або часу її здобуття і враховує всі форми навчання, у т.ч. неформальне й інформальне. Отже, валідація визнає цінність знань незалежно від форми або способу їх отримання [25, 26].

Розвитку неформальної освіти сприяють світові організації, такі як ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші. Саме тому неформальна освіта більш розвинута в зарубіжних країнах та сприймається роботодавцями на рівні з формальною освітою.

Підтвердження знань, одержаних у результаті неформальної освіти, сприяє реалізації цілей щодо досягнення інтелектуального, сталого й всебічного недискримінаційного зростання, що передбачено стратегією «Європа 2020». Механізми визнання дозволяють полегшити досягнення кращого взаємозв'язку між уміннями і навичками й ринком праці, підтримати економічне відновлення країн [18].

Неформальна освіта володіє потенціалом до вирішення визначених суперечностей шляхом інтеграції індивідуального й соціального досвіду; адже, будучи орієнтованою на задоволення індивідуальних потреб її учасників, вона реалізується через групове спілкування на умовах толерантності, рефлексії, зворотного зв'язку.

Становлення неформальної освіти у країнах Європейського Союзу сьогодні характеризується широким політичним, державним та соціальним визнанням її значущості та впровадженням форм і методів її організації, залежно від потреб населення. Інститути неформальної освіти в Європі різняться залежно від соціально-політичної та економічної ситуації в країні; водночас основними провайдерами освітніх послуг є державні установи та громадські об'єднання [25].

Відносини між учасниками неформальної освіти є гнучкими та добровільними. Перевірку своїх досягнень у неформальній освіті може здійснити тільки сам учасник, а так звані «сертифікати» радше описують опрацьовані в рамках заходу теми, ніж підтверджують реальне освоєння тих чи тих знань або навичок [7]. Частково через це триває дискусія щодо визнання отриманих у рамках неформальної

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

освіти компетенцій, апробуються нові моделі вимірювання навчальних досягнень у неформальній освіті.

Система освіти для визначення результатів навчальної діяльності використовує оцінювання як кількісну або якісну міру, засновану на певних критеріях, для опису результатів окремої навчальної дисципліни, курсу, модуля, теми або освітньої програми загалом. Оцінювання є формалізованим процесом визначення рівня оволодіння суб'єктами навчання запланованими результатами та виконує функцію вдосконалення якості освітнього процесу [37].

Теорія оцінювання ефективності діяльності передбачає зіставлення цілей, ресурсів та результатів. Основними цілями неформальної освіти є розвиток грамотності учасників, але, залежно від потреб, розглядається не лише базова грамотність, пов'язана з уміннями читати, писати, висловлюватися. Науковці розширюють тлумачення грамотності залежно від виду діяльності людини, а саме розрізняють такі види грамотності: технологічна, економічна, громадсько-правова, політична, соціально-комунікативна, загальнокультурна, гностична, методологічна [38]. Кожний із видів грамотності, за умови формування його у процесі неформальної освіти, вимагає окремих інструментів оцінювання.

Проведений В. Александровим аналіз стандартів неперервної освіти в Україні дозволив автору сформулювати висновки про відсутність єдиної системи регулювання неперервної освіти та методології розробки державних стандартів її функціонування внаслідок браку необхідних законів і стандартів, їх різноманітності, несумісності, ненаступності та неуніфікованості; нестачею їх підкріплення механізмами оцінки якості освітніх послуг, у т.ч. інституцій незалежного контролю [39].

Розглядаючи модель освіти як універсальний засіб запису, інтерпретації та передачі загальнолюдського досвіду, С. Архипова пояснює монополію та централізацію освіти державними системами як необхідність забезпечення соціальних завдань щодо відтворення робочої сили. Тобто діяльність соціальних інститутів освіти відображає мономодель, яка суперечить потребам окремих людей або груп, орієнтованих на «усередненого» споживача освітніх послуг. Однак, на сьогодні є необхідність розвитку поліфункціональної освітньої моделі шляхом переорієнтації цінності освіти для конкретних людей [40].

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Враховуючи тенденції розвитку неформальної освіти, серед дослідників існує думка, що офіційне визнання діяльності провайдерів неформальної освіти шляхом валідації її результатів ставить під загрозу ефективність функціонування формальних закладів освіти, які можуть не витримати конкуренції за споживачів.

Ретроспективний аналіз світових підходів та практик до визнання результатів неформальної освіти засвідчує неоднозначність та складність цього процесу. Неформальна освіта викликає особливий інтерес, оскільки вона формує професійні та суспільно значущі компетенції, необхідні сучасному громадянину для гармонійної комунікації в суспільстві. Оскільки відносини між особою, яка навчає, та тією, яка навчається, в неформальній освіті є добровільними та гнучкими, оцінювання досягнутих результатів навчання не здійснюється кимось стороннім. Перевірку своїх досягнень здійснює сама особа, яка навчається, а документи про здобуття неформальної освіти часто відображають зміст підготовки, а не рівень засвоєння знань.

Питання оцінювання результатів неформальної освіти довгий час залишається дискусійним, що зумовлюється панівним тлумаченням поняття неформального навчання як несертифікованого, без нормативно-правових наслідків у сферах фахової освіти, працевлаштування та побудови кар'єри.

На сьогодні неформальна освіта в Україні характеризується відсутністю сертифікації як нормативно й професійно визнаного документу про здобуття неформальної освіти. Сертифікати неформальної освіти щодо участі у тренінгах, конференціях, онлайн-навчанні тощо не визнаються роботодавцями як документи про підвищення кваліфікації, не дають прав на кар'єрне зростання або зміну оплати праці. Така ситуація призводить до того, що неформальна освіта стає особистою справою конкретної людини, що відображає рівень її потреб у саморозвитку.

Натомість у європейських країнах сьогодні актуальним є питання оцінювання неформальної освіти, що визначається суперечністю між задекларованим визнанням її ефективності та відсутністю досвіду врахування результатів неформального навчання [25].

Все ж таки на європейському рівні виникають та апробуються моделі вимірювання навчальних ефектів у неформальній освіті. Одним

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

із зразків такого інструменту є сертифікат Youthpass. Він доступний для проєктів, що фінансуються Erasmus+. Youthpass – це інструмент для сертифікації та визнання результатів навчання молодіжної роботи та солідарної діяльності.

Сертифікат допомагає задокументувати розвиток компетентностей особи, а також підтвердити її участь та описати відповідний проєкт. Важливою частиною цього документа є відображення рефлексії над особистими результатами навчання учасників. Як стратегія, вона спрямована на сприяння визнанню неформального навчання та роботи з молоддю. При цьому ключовим елементом у таких моделях лишається самостійна оцінка здобутих знань, нових навичок і компетенцій.

Організація економічного співробітництва та розвитку, до якої входять понад 30 країн світу, а також такі міжнародні організації, як ЮНЕСКО, розглядають визнання результатів неформальної освіти як важливу складову забезпечення потреб ринку праці в умовах швидких змін. Досвід та практики визнання неформальної освіти дуже різняться та обумовлені внутрішніми політичними чинниками та економічною ситуацією в країні. Наприклад, Угорщина надає великого значення визнанню неформальних результатів навчання як засобу заохочення доступу до формальної системи освіти. Бельгія (фламандська спільнота) в системі неформальної освіти чітко передбачає визнання її результатів для вступу до університету. Інші країни наголошують на необхідності розробки, використанні та визнанні документа, що описує знання, навички та компетентності особи. Багато зацікавлених країн підкреслюють необхідність документування результатів неформальної освіти, насамперед для того, щоб відповідні знання, навички та компетентності стали «видимими». Наприклад, є Kompetansepass (паспорт компетенції) у Норвегії, ProfilPASS у Німеччині. Усі ці документи більш-менш детально описують результати навчання, незалежно від того, як саме особа їх отримала.

Описуючи практику країн у визнанні результатів неформальної освіти, виникає питання про те, чи можна отримати повну кваліфікацію виключно в результаті визнання таких результатів. У Норвегії, Австралії, Південній Африці та Нідерландах на основі здобутків неформальної освіти можна отримати повну кваліфікацію. Така ж можливість існує в Словенії.

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

В Австрії також визнання неформальних результатів навчання є засобом зменшення періоду формального навчання, що дає можливість кандидатам, які мають право, пройти остаточне професійне навчання скласти екзамен (LAP) на основі досвіду. Таким чином, визнання результатів неформальної освіти є процесом допуску до екзамену LAP – другий шанс, запропонований у світлі досвіду. Диплом про закінчення середньої школи (з Hauptschule) також можна отримати після 26-тижневого курсу, класифікованого в Австрії як неформальна освіта.

У Бельгії наявний сертифікат кваліфікації або досвіду, який прагне відповідати попиту на ринку праці щодо знань, навичок та компетенцій. Свідоцтво про досвід є офіційним. Він описує навички та результати навчання шукачів роботи для їх майбутніх роботодавців.

У Південній Африці переважна більшість закладів освіти призначена для створення програм та процедури визнання результатів неформальної освіти (як RPL).

В Іспанії визнання результатів неформальної освіти є насамперед засобом

намагання отримати дипломи в системі формальної освіти, кваліфікації (título) або сертифіката професійної здатності (certificado de profesionalidad). Також варто відзначити схему ERA, яка прагне до визначення передумов для оцінювання та акредитації професійних навичок працівників, незалежно від того, як саме вони були набуті.

Більшість країн щодо визнання результатів неформальної освіти підтримують розподіл відповідальності між різними зацікавленими сторонами.

У вищій освіті Австралії установи мають право акредитувати власні курси та підтримувати їхні академічні стандарти. Відповідальність за проведення перевірки університету покладено на Агентство якості австралійських університетів (AUQA). Модель у Чилі передбачає рівну участь центрального уряду, підприємств та працівників із спільною часткою фінансування. Державні установи відповідають за нагляд, але відповідно до «ринкових принципів» це означає, що нагляд за ним відносно невеликий. У Південній Африці багато установ відіграють ключову роль – Міністерство освіти, Міністерство зайнятості (SAQA), Рада вищої освіти (CHE), Органи з підготовки кадрів (SETA), а також ринок праці, підприємства, групи зацікавлених осіб, неурядові асоціації.

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

У низці країн, таких як Угорщина, Норвегія, Італія, Корея, Іспанія та Словенія, відповідальність із питань визнання результатів неформальної освіти є централізованою, оскільки провідну роль часто відіграє державна влада, а закони, що розробляються Міністерством праці, є вирішальними. Партнери також беруть на себе деякі обов'язки в Словенії. В Англії провідну роль займає промисловий сектор.

Канада є прикладом одного з тих рідкісних випадків, коли ситуація суттєво змінилася. Коли була впроваджена PLAR (процедура оцінювання та визнання результатів попередньої неформальної освіти, яка надає доступ до сертифікації), державна влада несла головну відповідальність, але на сьогодні діє модель, в якій відповідальність розподіляється, враховуючи специфіку і причетність усіх провінцій до PLAR. Деякі провінції представляють модель із спільною відповідальністю за оцінювання – централізованою і закладів освіти. В інших провінціях причетні приватні особи, уряд, університети, всі центри освіти дорослих. Є модель, у якій головна роль відведена органам державної влади. Є змішана модель, згідно з якою діяльність PLAR на середньому та вищому рівнях є децентралізованою, але функціонує відповідно до нормативно-правової бази, тоді як університети є автономними у цій сфері діяльності.

У багатьох країнах цілі визнання результатів неформальної освіти визначають різні. Можна припустити, що або різні країни стикаються з різними труднощами, або що вони обрали різну політику стосовно вирішення однакових проблем. Наприклад, Угорщина надає великого значення визнанню результатів неформальної освіти як засобу заохочення доступу до формальної системи освіти. Такий підхід є загальним для багатьох країн.

В Іспанії, щоб визнати результати неформальної освіти, пропонують альтернативний шлях, який країна називає «акредитацією» з метою отримання кваліфікації. Цей спосіб передбачає проходження тестування, яке можуть здійснювати «вільні кандидати» на основі визнаних результатів навчання (*pruebas*). Таким чином, це метод оцінювання для тих, хто не навчався в системі формальної освіти. У будь-якому випадку здобуваються однакові кваліфікації. У всіх провінціях Іспанії «вільні кандидати» можуть отримати загальну освіту, отримати доступ до програм післядипломної освіти та університету.

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Неможливо отримати повну кваліфікацію в таких країнах, як Угорщина, Корея, Чилі або Греція [22].

В Україні також розпочато процес підтвердження результатів неформального навчання. Так, у публікаціях В. Савченко розроблені рекомендації щодо критеріїв оцінювання професійних знань, умінь та навичок, переліку засобів вимірювання професійних знань, умінь та навичок, а також анкет самооцінювання за результатами неформальної освіти. В основу такого механізму покладено методики самооцінювання, експертизи, атестування шляхом проведення кваліфікаційних пробних робіт й іспитів (співбесіда, опитування, тестування). Процедура визнання результатів неформального навчання в Україні здійснюється органами Міністерства соціальної політики, а не Міністерства освіти і науки, що визначає пріоритетність неформального навчання саме для подолання безробіття та підвищення мобільності населення у порівнянні з нарощуванням компетентностей та грамотностей.

Наявність описаного механізму визнання результатів неформального навчання в Україні свідчить про позитивні зрушення в бік державної підтримки неформальної освіти. Однак це стосується лише робітничих спеціальностей; тому потребують уточнення механізми й інструменти оцінювання ефективності участі молоді та дорослих у різних формах неформальної освіти відповідно до цілей провайдерів освітніх послуг [25, 28, 29].

Висновки. Вивчення питання про нормативно-правове функціонування неформальної освіти в системі вищої освіти України дозволяє зробити такі узагальнені висновки: найповнішою законодавчою нормою, що регулює неформальну освіту, є дефініція, яка викладена в Законі України «Про професійний розвиток працівників». У системі професійної освіти на сьогодні урядом створена нормативна база з оцінювання й визнання неформальної освіти в системі професійної освіти працівників (визначені чіткі критерії), яка проходить апробацію за трьома робітничими професіями. Чого не скажеш про систему вищої освіти, яка потребує розроблення чітких механізмів перезарахування результатів навчання щодо неформальної освіти; авторами визначені основні специфічні риси неформальної освіти, які допоможуть у подальшому сформуванню критеріїв оцінювання результатів навчання у системі неформальної освіти, що, власне, стане темою наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахновська І. О. Відкрита та неформальна освіта: компаративний аналіз // Економіка і організація виробництва. – 2019. – № 4(36). – С. 66–76.
2. Войцях Т. Тренінговий табір для тренерів як спеціальна форма неформальної додаткової професійної освіти та розвитку професійної компетентності соціального педагога // Рідна школа. – 2014. – № 4-5. – С. 62–67.
3. Вчимося самостійності: навч.-метод. посіб. / Ю. М. Галустьян, А. В. Каравай, А. Б. Кочарян, Т. Д. Мельник ; за загал. ред.: Т. П. Спіріної. – Київ : Вид-во ФОП Москаленко О. М., 2011. – 212 с.
4. Глосарій основних термінів професійної освіти / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вид-во «АртЕк», 2009. – 192 с.
5. Горшкова В. В. Взаимодействие формального, неформального и информального образования как современное направление развития человека // Научно-методич. електронний журнал «Концепт». – 2014. – Т. 26. – С. 176–180.
6. Заярна В. Проблема неформальної освіти дітей і молоді в ЄС у контексті дослідницьких тенденцій української педагогічної науки // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015. III (34). – Iss. 69. – С. 39-41.
7. Ідеї. Натхнення. Рішення: посіб. для тренерів неформ. освіти / Наталія Трамбовецька, Оксана Іванік, Марта Гавінек-Дагаргулія та ін. – Київ : Інша освіта, 2015. – 70 с.
8. Крулько І. Чи потрібна в Україні неформальна освіта? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/03/10/7061058/>.
9. Мелешко І. В. Сутнісно-змістова характеристика поняття «неформальна освіта дорослих» в українському та зарубіжному науково-освітньому дискурсі // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загально-освітній школах. – 2016. – Вип. 51 (104). – С. 231-238.
10. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред В. Г. Кременя. – Київ : Пед. думка, 2016. – 448 с.
11. Модельний закон про просвітницьку діяльність: Модель Співдружності незалеж. держав від 07.12.2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a09.
12. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін.; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. – Київ : ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
13. Павлик Н. П. Неформальна освіта в системі освіти України // Освітологічний дискурс. – 2016. – № 2 (14). – С. 27–37.
14. Мельник С. В. Аналітичний огляд на тему «Підготовка кадрів на виробництві, неформальні кваліфікації й регульовані професії, участь у професійно-кваліфікаційній діяльності професійних асоціацій: місце й роль у

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Національній системі кваліфікацій. Європейський фонд освіти» / Європейський фонд освіти. – Київ, 2015. – 43 с.

15. Плинокос Д. Д., Коваленко М. О. Неформальна освіта: теоретичні аспекти і наукові підходи // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* – 2016. – Вип. 29. – С. 53–60.

16. Про освіту: Закон України від 05.09. 2017 р. №2145-VIII: станом на 1 січ. 2021 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>(дата звернення: 02.03.2021).

17. Про професійний розвиток працівників: Закон України від 12.01.2012 р. № 4312-VI: станом на 27 груд. 2019 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17> (дата звернення: 02.03.2021).

18. Рекомендація щодо визнання неформального й інформального навчання / Комісія ЄС (Брюссель, 05.09.2012). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipq.org.ua/upload/files/files/06_Biblioteka/01_Normativna_baza/01_Viznznyya_neformalnogo_navchannya/01_Mignarodni_dokumenty/council_recommendations_20_dec_2012_ukr.pdf.

19. Семиволос Н., Закревская С. Прозрачное образование в действии. Методическое пособие по развитию молодежной инициативы в сфере высшего образования с использованием методики неформального образования молодежи. – Запорожье: Из-во «Акцент», 2010. – 80 с.

20. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. – Т. 10: Т-Ф / ред. тому: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк. – 1979. – С. 620.

21. Якушина М. С., Илакавичус М. Р., Будай Л. П. Диверсификация маршрутов неформального образования для разновозрастных сообществ в условиях развития СНГ // *Человек и образование.* – 2013. – № 3. – С. 68-71.

22. Patrick Werquin. Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/44600408.pdf>.

23. Recognition and validation of non-formal and informal learning for VET teachers and trainers in the EU MemberStates / Cedefop. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 78 p. – P.16

24. Federighi P. Non-formal Education: [Glossary of Adult Learning in Europe] / P. Federighi. Hamburg: UNESCO Institute for Education, 1999. – 130 p. – P. 23.

25. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді: навчальний посібник / Надія Павлик. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 162 с.

26. Терьохіна Н. Неформальна освіта як важлива складова системи освіти дорослих / Наталя Терьохіна // *Порівняльно-педагогічні студії.* – 2014. – №6(20). – С. 109-114.

Розділ 1
**ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

27. Савченко В. А. Проблеми щодо підтвердження результатів неформального навчання / В. А. Савченко // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : [матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч.] - Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. - К. : ІПК ДСЗУ, 2014. - 248 с. - С. 59-66.
28. Методичні рекомендації щодо критеріїв оцінювання професійних знань, умінь та навичок, переліку засобів вимірювання професійних знань, умінь та навичок, та анкет самооцінювання за результатами неформального навчання. - К.: НДІ праці і зайнятості населення, 2014. - 96 с.
29. Проблема визнання та розвитку неформальної освіти в Україні. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ipc.org.ua/upload/.../Education.doc.
30. Циба В. Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз) / В.Т. Циба. - К. : МАУП, 2000. - 152 с.- С. 37.
31. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [Навч. посіб.] / І. М. Дичківська. - К. : Академвидав, 2004. - 352 с. - С. 14.
32. Вершловский С. Г. Образование взрослых: теоретические и методические проблемы / С. Г. Вершловский // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності: [матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч.] - Ч. 2 / уклад. : Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін. - К.: ІПК ДСЗУ, 2014. - 248 с. - С. 14-24.
33. Овчаренко С. Г. Неформальна освіта – необхідний елемент сучасної освітньої системи. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.kdu.edu.ua/.../files/.../ovcharenko.doc.
34. Архипова С. П. Основи андрагогіки : [навчальний посібник] / С.П.Архипова. - Черкаси, 2002. - 183 с.
35. Тимчук Л. Соціальний потенціал освіти дорослих : актуальність історико-педагогічного вивчення. - arg.chnu.edu.ua/.../Liudmyla%20Tymchuk.
36. Зінченко С. Психологічні особливості неформальної освіти дорослих. - www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/OD/2009_1/09ZSVNOD.pdf
37. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. - К.: ТОВ «Видавничий дім Плеяди», 2011. - 100 с.
38. Архипова С. П. Основи андрагогіки: [Навч. посіб.] / С. П. Архипова. - Черкаси-Ужгород: Мистецька лінія, 2002. - 184 с.
39. Александров В. Т. Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні : [монографія] / В. Т. Александров. - Суми : Сумський державний університет, 2012. - 366 с.
40. Архипова С. П. Основи андрагогіки: [Навч. посіб.] / С. П. Архипова. - Черкаси-Ужгород : Мистецька лінія, 2002. - 184 с.